

रस्त्यावर राहणा-या बालकांच्या संरक्षण व
जपवणूकी करीता कृती दलाची स्थापना
करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

महिला व बाल विकास विभाग,

शासन निर्णय क्रमांक: बालगृ-२०१४/प्र.क्र.०६/का-८,

मंत्रालय, मुंबई-४०००३२.

दिनांक : १० फेब्रुवारी, २०१४

प्रस्तावना —

टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्स आणि ॲक्शन एड् इंडिया यांनी मुंबईतील २४ विभागामधून जवळपास १०० संघटनेच्या मदतीने रस्त्यावर राहणा-या, भटकणा-या मुलांबाबत गणना केली आहे. सदरची पहाणी माहे नोव्हेंबर, २०१२ ते फेब्रुवारी, २०१३ या कालावधीत करण्यात आली होती. सदर सर्व्हेक्षणात वरील संस्थांना खालील बाबी आढळून आल्या आहेत.

- (१) या काळात ३६,१५४ मुले रस्त्यावर तर ९०५ मुले रेल्वेच्या डब्यांमध्ये आणि प्लॅटफॉर्मवर आढळली आहेत.
- (२) गजबजलेली बाजाराची ठिकाणे, रेल्वे स्थानके, बस डेपो, बांधकामाची ठिकाणे आणि मंदिराच्या बाहेर मोठ्या प्रमाणात बेघर मुले आढळली आहेत.
- (३) रस्त्यावरील मुलांमध्ये मुलींचे प्रमाण ३०% आहे.
- (४) रस्त्यावर सापडलेल्या या मुलांपैकी ६५% मुले कुटुंबासोबत रस्त्यावर तात्पुरता आधार शोधून राहतात.
- (५) रस्त्यावर आढळणा-या मुलांपैकी २५% मुले ही रस्त्यावर मोलमजुरी करून अथवा काहीतरी व्यवसाय करून आपली गुजराण करीत आहेत.
- (६) रस्त्यावरच्या या मुलांपैकी जवळपास १५% मुले गंभीर व्यसनांच्या आहारी गेल्याचे सर्व्हेक्षणात आढळून आले आहे.
- (७) या मुलांपैकी शाळेत जाणारे २४% मुले ही निरक्षर असल्याचे आढळून आले आहे.
- (८) प्रत्येकी ५ पैकी २ मुले ही शारिरीक, मानसिक अत्याचाराची शिकार होत असल्याचे आढळून आले आहे.
- (९) या मुलांपैकी ७८% मुलांना पोलीसांकडून, शासनाकडून अथवा स्वयंसेवी संस्थांकडून त्यांच्या विकासाकरीता मदत मिळते, याबाबत अनभिज्ञ असल्याबाबत सर्व्हेक्षणात आढळून आले आहे.
- (१०) २५% मुलांना केवळ एका वेळेचे जेवण उपलब्ध होते.

(११) २.५% मुलांमध्ये शारिरीक अपंगत्व असल्याबाबत आढळून आले आहे.

टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्स आणि ॲक्शन एड् इंडिया यांनी रस्त्यावरील मुलांबाबत केलेल्या सर्व्हेक्षणाला वरीलप्रमाणे बाबी आढळून आलेल्या आहेत. त्याअनुषंगाने या संस्थांनी बालकांच्या विकासासाठी व संरक्षणासाठी खालील बाबींची पुर्तता करणे आवश्यक असल्याबाबत शिफारस केली आहे.

- (१) रस्त्यावर राहणा-या मुलांकरीता शासनाने मुंबईमध्ये विविध ठिकाणी निवारागृहे उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.
- (२) रस्त्यावर राहणा-या वय वर्षे ६ ते १४ वयोगटातील सर्व मुलांना बालकांचा शिक्षणाचा हक्क अधिनियमाच्या माध्यमातून शिक्षणाच्या प्रवाहात आणणे आवश्यक आहे.
- (३) महिला व बाल विकास विभागाने कामगार विभाग, पोलीस, बाल हक्क संरक्षण आयोग तसेच मुलांकरीता काम करणा-या स्वयंसेवी संस्थांच्या मदतीने कृती दलाची स्थापना करून बाल कामगारांबाबत योग्य ती उपाययोजना करणे आवश्यक आहे.
- (४) रेल्वे प्लॅटफॉर्मवर तसेच रेल्वे डब्यांमध्ये राहणा-या मुलांच्या संरक्षणासाठी रेल्वेने महिला व बाल विकास विभाग, राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग, राष्ट्रीय बाल हक्क संरक्षण आयोग तसेच मुलांकरीता काम करणा-या खाजगी स्वयंसेवी संस्थांच्या माध्यमातून योग्य ती उपाययोजना करणे आवश्यक आहे.
- (५) मुलांवर होणारे विविध प्रकारचे अत्याचार थांबविण्यासाठी जे.जे. ॲक्टनुसार स्थापन करण्यात आलेल्या बाल न्याय मंडळाने योग्य ती उपाययोजना करणे आवश्यक आहे.
- (६) रस्त्यावर राहणा-या मुलांमधील व्यसनाधिनता नाहिशी करण्यासाठी अशा बालकांचे पुनर्वसनासाठी शासनाने योग्य ती उपाययोजना करणे आवश्यक आहे.
- (७) बृहन्मुंबई महानगरपालिका तसेच शासकीय इस्पितळे यांनी रस्त्यावर राहणा-या आजारी मुलांची वेळोवेळी तपासणी करणे आवश्यक आहे.
- (८) महिला व बाल विकास विभागाने एकात्मिक बाल विकास प्रकल्पाच्या माध्यमातून मुलांच्या योग्य त्या पोषणासाठी अंगणवाडीची स्थापना करणे आवश्यक आहे.

टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्स आणि ॲक्शन एड् इंडिया यांनी रस्त्यावरील मुलांबाबत केलेल्या सर्व्हेक्षणाला वरीलप्रमाणे बाबी आढळून आलेल्या आहेत. त्याअनुषंगाने बालकांच्या विकासासाठी व संरक्षणासाठी कृती दल स्थापन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. यानुषंगाने शासनाने पुढीलप्रमाणे निर्णय घेतलेला आहे.

शासन निर्णय—

टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्स आणि ॲक्शन एड् इंडिया यांनी केलेल्या रस्त्यावरील मुलांच्या सर्वेक्षणाच्या अनुषंगाने त्यांच्या संरक्षण जपणूक व विकासासाठी वरीलप्रमाणे ज्या उपाययोजना करणे आवश्यक आहे त्याकरीता रस्त्यावर राहणा-या बालकांच्या संरक्षणासाठी, विकासासाठी विविध उपाययोजनाची आखणी करून त्यांचे योग्य ती अंमलबजावणी करण्याची अत्यंत निकडीची आवश्यकता आहे. या अनुषंगाने रस्त्यावर राहणा-या बालकांच्या संरक्षण व जपणूकीकरिता उपाययोजना करण्यासाठी पुढीलप्रमाणे कृती दलाची स्थापना करण्यात येत आहे.

अ. क्र.	अधिकारी	पदनाम
१	मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य,	अध्यक्ष
२	अपर मुख्य सचिव, गृह विभाग	सदस्य
३	अपर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग	सदस्य
४	प्रधान सचिव, उच्च तंत्र व शिक्षण विभाग	सदस्य
५	प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण विभाग	सदस्य
६	प्रधान सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	सदस्य
७	प्रधान सचिव, कामगार विभाग	सदस्य
८	आयुक्त, बृहन्मुंबई महानगरपालिका	सदस्य
९	सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग	सदस्य
१०	प्राचार्य, टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सर्व्हिसेस	सदस्य
११	प्राचार्य, निर्मला निकेतन समाजकार्य महाविद्यालय	सदस्य
१२	प्रधान सचिव, महिला व बाल विकास विभाग	सदस्य सचिव

तरी टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सर्व्हिसेस तसेच ॲक्शन एड् इंडिया या संस्थांनी रस्त्यावरच्या बालकांबाबत केलेल्या सर्वेक्षणात आढळून आलेल्या त्रुटींची पुर्तता करण्यासाठी वरीलप्रमाणे कृती दलाची स्थापना करण्यात येत आहे. वरीलप्रमाणे स्थापन करण्यात आलेले कृती दल हे रस्त्यावर राहणा-या बालकांच्या संरक्षण व जपवणूकीकरीता ज्या-ज्या उपाययोजना आवश्यक आहे त्याबाबत निर्णय घेईल. तसेच कृती दलाची दर ६ महिन्यांतून एकदा बैठक आयोजित करण्यात येईल.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१४०२१११२४१०९११३० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

विनोद बोंदरे

कक्ष अधिकारी

प्रत,

१. मा.राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा.उपमुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई.
५. अपर मुख्य सचिव, गृह विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
६. अपर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
७. प्रधान सचिव, उच्च तंत्र व शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८. प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
९. प्रधान सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१०. प्रधान सचिव, कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
११. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
१२. आयुक्त, बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई
१३. आयुक्त, महिला व बाल विकास, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
१४. सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग
१५. प्राचार्य, टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सर्व्हिसेस
१६. प्राचार्य, निर्मला निकेतन समाजकार्य महाविद्यालय

१७. मा.मंत्री / राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव.

१८. सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

१९. प्रधान सचिव, महिला व बाल विकास, यांचे वरिष्ठ स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई

२०. सर्व जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी.

२१. सर्व उप सचिव, अवर सचिव, कक्ष अधिकारी, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय,
मुंबई.

२२. निवड नस्ती, का-८.